

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.6.5>

КОТОВИЧ І.О., ВЕРБІЦЬКИЙ А.С.

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК, ДІТЕЙ ТА ІНШИХ ВРАЗЛИВИХ ГРУП
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІGUARANTEES FOR THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF WOMEN, CHILDREN
AND OTHER VULNERABLE GROUPS UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

У статті досліджується комплекс правових механізмів захисту цивільних прав жінок, дітей та інших вразливих груп населення, які опинилися у надзвичайно складних умовах через воєнний стан в Україні. Автори аналізують міжнародно-правові акти, такі як Женевську конвенцію, Конвенцію ООН про права дитини та Конвенцію з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, підкреслюючи їхнє значення для забезпечення правового захисту найуразливіших категорій населення. Важливе місце займає огляд Конституції України та законодавства про воєнний стан, які визначають правові рамки функціонування держави у період війни. Акцент зроблено на практичних аспектах реалізації норм міжнародного та національного права, а також на проблемах їхньої адаптації до сучасних викликів.

Особливу увагу в статті приділено діяльності державних органів та неурядових організацій, які забезпечують реалізацію соціальних програм і надають допомогу вразливим групам населення. Розглянуто роль гуманітарної допомоги та міжнародної підтримки, що забезпечує базові потреби постраждалих від війни, включаючи їжу, воду, медикаменти і житло. Автори аналізують складнощі, пов'язані з недостатністю ресурсів, логістичними викликами та труднощами координації зусиль між різними рівнями влади та міжнародними структурами. Увага також зосереджена на спеціалізованих програмах допомоги, які спрямовані на підтримку дітей, жінок, людей з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб, підкреслюючи їхню важливість для мінімізації наслідків війни для найуразливіших верств суспільства.

У підсумках акцентується на необхідності інтеграції міжнародного та національного підходів для забезпечення ефективного правового захисту у період війни. Автори виділяють ключові проблеми, такі як порушення прав людини, що залишаються безкарними, обмежений доступ до постраждалих регіонів і недостатність ресурсів для надання допомоги. Водночас запропоновано рекомендації для вдосконалення законодавства та розробки довгострокових стратегій захисту вразливих груп, спрямованих на посилення координації між державними органами, міжнародними організаціями та місцевими спільнотами. У статті наголошено на важливості дотримання прав людини як основи соціальної стабільності та відновлення справедливості в умовах війни.

Ключові слова: захист прав людини, права жінок та дітей, вразливі групи, визначення місця проживання, батьки та діти, особисті права, міжнародна підтримка.

This article explores the complex legal mechanisms for protecting the civil rights of women, children, and other vulnerable groups who have found themselves in extremely challenging circumstances due to martial law in Ukraine. The authors analyze international legal instruments such as the Geneva Conventions, the United Nations

© КОТОВИЧ І.О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу (Державний податковий університет) <https://orcid.org/0000-0003-0325-7218>

© ВЕРБІЦЬКИЙ А.С. – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня ННІ права (Державний податковий університет) <https://orcid.org/0009-0006-6031-3473>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Convention on the Rights of the Child, and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, emphasizing their significance in ensuring the legal protection of the most vulnerable categories of the population. The article highlights the Ukrainian Constitution and martial law legislation, which establish the legal framework for state functioning during the conflict. Focus is placed on the practical aspects of implementing international and national legal norms and on the challenges of adapting these norms to contemporary realities.

Special attention in the article is given to the activities of government agencies and non-governmental organizations responsible for implementing social programs and providing assistance to vulnerable populations. The role of humanitarian aid and international support is examined, emphasizing the provision of basic needs such as food, water, medicine, and housing for those affected by the war. The authors discuss challenges such as resource shortages, logistical difficulties, and coordination issues between various levels of government and international organizations. The article also highlights specialized assistance programs targeting children, women, people with disabilities, and internally displaced persons, underlining their importance in mitigating the impact of war on society's most vulnerable groups.

The conclusions emphasize the necessity of integrating international and national approaches to ensure effective legal protection during the conflict period. The authors identify key issues, such as unpunished human rights violations, limited access to affected regions, and insufficient resources for aid. Recommendations are proposed for improving legislation and developing long-term strategies to protect vulnerable groups, including strengthening coordination between government agencies, international organizations, and local communities. The article underscores the importance of human rights as the foundation for social stability and the restoration of justice during wartime.

Key words: *human rights protection, women's and children's rights, vulnerable groups, determination of residence, parents and children, personal rights, international support.*

Вступ. Актуальність теми захисту цивільних прав жінок, дітей та інших вразливих груп населення в умовах воєнного стану в Україні має надзвичайне значення в контексті сучасних реалій. Війна суттєво порушує звичний життєвий уклад і створює критичні умови, які впливають на дотримання основоположних прав людини. Особливу увагу слід приділити вразливим категоріям населення, які зазнають найбільших утисків та потребують додаткового захисту. Наприклад, жінки стикаються з підвищеним ризиком насильства, зокрема сексуального, а також з дискримінацією та складнощами доступу до базових ресурсів. Діти, у свою чергу, втрачають доступ до якісної освіти, соціального захисту та навіть базової безпеки, що значно ускладнює їхнє становлення і розвиток. Рівень захисту цих груп є індикатором ефективності не лише державної політики, а й міжнародної підтримки, зокрема гуманітарних місій і програм.

Крім того, актуальність цієї теми зростає через зобов'язання України перед міжнародною спільнотою щодо дотримання прав людини навіть у найскладніших обставинах. Прийняті раніше міжнародні договори, такі як Конвенція ООН про права дитини чи Конвенція з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, вимагають, щоб уряд забезпечував належні механізми захисту попри всі виклики. Враховуючи посилення масштабів воєнних дій і збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, що належать до вразливих груп, виникає необхідність у розвитку додаткових правових інструментів та адаптації чинного законодавства до сучасних викликів. Це дозволить не лише забезпечити збереження прав цих категорій осіб, але й створити основу для ефективного відновлення соціального порядку після завершення бойових дій. Таким чином, дослідження цієї теми є важливим кроком до вдосконалення правової системи та захисту найуразливіших верств населення у воєнний період.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз та висвітлення сучасних правових механізмів захисту жінок, дітей та інших вразливих груп населення в умовах воєнного стану в Україні, а також виявлення проблемних аспектів і надання рекомендацій для вдосконалення системи захисту прав людини, враховуючи міжнародні стандарти та національне законодавство.

Результати дослідження. Воєнна агресія росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила масштабну гуманітарну катастрофу. Мільйони громадян були змушені залишити свої домівки, рятуючись від наслідків обстрілів та активних бойових дій. Тисячі мирних

жителів стали жертвами цього конфлікту, серед яких особливо постраждали ті, хто не має можливості самостійно захиститися, зокрема представники вразливих груп.

Вразливі групи населення, відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII, це особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників; (або соціальні групи, що мають більшу, ніж інші ймовірність зазнати негативних впливів соціальних, політичних, екологічних факторів або ризиків дістати хвороби чи ушкодження) [1].

Захист прав людини в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що включає гармонійне поєднання міжнародно-правових стандартів і національного законодавства. Вразливі групи населення, такі як жінки, діти та особи з особливими потребами, вимагають особливої уваги з боку держави та міжнародної спільноти. Для розуміння сучасної правової ситуації в Україні важливо проаналізувати основні міжнародно-правові акти, а також положення Конституції України та відповідного законодавства, яке регулює правовий режим воєнного стану [2].

Конституція України є основним правовим актом, що забезпечує захист прав і свобод людини навіть у періоди надзвичайних обставин, зокрема під час дії воєнного стану. Вона гарантує недоторканність прав на життя, свободу і особисту безпеку, навіть якщо окремі права можуть бути тимчасово обмежені. У статтях Конституції, що стосуються прав людини, закріплено принцип, що будь-які обмеження повинні відповідати міжнародним стандартам і бути виправданими лише необхідністю забезпечення національної безпеки або порядку. Це створює правову основу для збереження основоположних прав навіть за надзвичайних умов.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» деталізує порядок управління державою у цей період і встановлює спеціальні повноваження органів влади [3]. Водночас регламентує заходи щодо мобілізації ресурсів, забезпечення громадської безпеки та функціонування органів влади, а також визначає права і обов'язки громадян. Водночас у законі закріплено, що навіть у період воєнного стану держава зобов'язана захищати права найбільш уразливих груп, таких як жінки, діти, особи з інвалідністю та внутрішньо переміщені особи. Це підкреслює необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними зобов'язаннями для забезпечення ефективного правового захисту.

Женевські конвенції є одним із ключових джерел міжнародного гуманітарного права, що регулюють правила ведення збройних конфліктів та захист цивільного населення, поранених і полонених [4]. Ці конвенції, включаючи додаткові протоколи, зобов'язують держави вживати всіх можливих заходів для захисту цивільних осіб, особливо вразливих груп, таких як жінки і діти. У цьому контексті важливо зазначити, що міжнародно-правові механізми не тільки забороняють напади на цивільне населення, а й зобов'язують сторони конфлікту створювати умови для гуманітарної допомоги і евакуації. Однак ефективність застосування цих норм залежить від політичної волі сторін конфлікту та підтримки міжнародної спільноти.

Конвенція ООН про права дитини та Конвенція з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок конкретизують основоположні права двох найвразливіших категорій населення. Перша з них гарантує дітям право на захист від насильства, експлуатації та забезпечення доступу до освіти і медичної допомоги навіть у найскладніших обставинах [5]. Друга, своєю чергою, встановлює зобов'язання держав знищувати дискримінацію жінок і гарантувати рівноправність в усіх сферах життя, зокрема в контексті воєнних дій [6]. Особливу увагу ці конвенції приділяють заходам запобігання насильству та захисту тих, хто постраждав. Таким чином, вони є важливим фундаментом для розробки національних програм допомоги та відновлення, зокрема в Україні, яка є учасником обох угод.

Міжнародні організації також відіграють ключову роль у захисті прав людини під час збройних конфліктів, забезпечуючи не лише моніторинг і фіксацію порушень, але й надаючи реальну допомогу тим, хто постраждав. Їхня діяльність охоплює широкий спектр ініціатив, спрямованих на підтримку найбільш уразливих категорій населення, що робить їх невід'ємним компонентом глобальної відповіді на гуманітарні виклики війни. Нижче детальніше розглянуто основні напрямки роботи міжнародних організацій, які допомагають мінімізувати наслідки конфліктів і сприяють відновленню справедливості.

На думку науковців, основні напрямки діяльності міжнародних організацій в умовах війни охоплюють моніторинг і документування порушень прав людини, гуманітарну допомогу, захист вразливих груп та підтримку демократичних інститутів. Такі організації, як ООН, ОБСЄ та Amnesty International, зосереджуються на зборі доказів грубих порушень, серед яких вбивства, катування, згвалтування та примусове переміщення, що є важливим інструментом для

притягнення винних до відповідальності й запобігання подібним злочинам у майбутньому. Міжнародний Комітет Червоного Хреста та UNICEF активно надають гуманітарну допомогу, забезпечуючи постраждалих від війни їжею, водою, медикаментами, притулком та іншими життєво необхідними засобами [7, с. 7]. У той же час міжнародні організації приділяють особливу увагу захисту найуразливіших груп населення - дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та етнічних меншин, які під час війни стикаються з додатковими ризиками та загрозами. Крім того, вагомою є роль міжнародних структур у зміцненні демократії та верховенства права, що сприяє довгостроковому захисту прав людини. Наприклад, міжнародні місії консультують і підтримують Україну у вдосконаленні правових інститутів та демократичної системи, що є визначальним для стабільного розвитку країни.

Державні органи України відіграють важливу роль у захисті прав і свобод населення в умовах воєнного стану, впроваджуючи заходи, спрямовані на забезпечення громадської безпеки та підтримку вразливих категорій. Вони розробляють нормативно-правові акти, які врегульовують функціонування країни в умовах війни, наприклад, закони про мобілізацію, соціальну допомогу внутрішньо переміщеним особам та захист цивільного населення. Важливу роль виконують місцеві адміністрації, які координують евакуацію населення, забезпечення гуманітарною допомогою та відновлення критичної інфраструктури в постраждалих регіонах. Ці заходи спрямовані на пом'якшення негативного впливу війни на життя цивільного населення та захист їхніх прав.

Неурядові організації активно співпрацюють із державними органами, надаючи підтримку найбільш уразливим групам. Вони організують розподіл гуманітарної допомоги, забезпечують юридичні та психологічні консультації, а також реалізують проекти з підтримки реабілітації постраждалих. Такі організації, як «Червоний Хрест України» [8], та міжнародні фонди, спільно з державними органами працюють над створенням тимчасових притулків для біженців, розподілом продуктів харчування, одягу та медикаментів. Їхня діяльність дозволяє заповнити прогалини в державній підтримці та посилити соціальний захист.

Міжнародна підтримка стала невід'ємною частиною подолання наслідків війни для України. Міжнародні організації, такі як ООН, UNICEF, та Всесвітня продовольча програма, надають фінансову, гуманітарну та технічну допомогу, спрямовану на забезпечення потреб населення. Їхня діяльність включає доставку продовольства, води, медикаментів, теплого одягу, а також забезпечення евакуації мирного населення з районів активних бойових дій. Завдяки цій допомозі вдається не лише задовольнити базові потреби людей, але й створити умови для відновлення інфраструктури та доступу до основних послуг.

Водночас міжнародна спільнота надає Україні значну фінансову підтримку через гранти, кредити та спеціальні програми розвитку. Європейський Союз, США та інші країни спрямовують кошти на відновлення зруйнованих регіонів, підтримку охорони здоров'я та освіти, а також розробку довгострокових стратегій післявоєнного відновлення. Крім того, міжнародні партнери проводять тренінги для українських спеціалістів, зокрема у сфері медицини, соціальної роботи та управління надзвичайними ситуаціями, що сприяє зміцненню інституційної спроможності держави.

Захист вразливих груп населення під час війни потребує впровадження спеціалізованих програм, які враховують їхні унікальні потреби. Для дітей впроваджуються програми, спрямовані на відновлення доступу до освіти, забезпечення психологічної підтримки та організацію тимчасових прихистків. Наприклад, UNICEF реалізує ініціативи зі створення мобільних освітніх центрів, які працюють навіть у зонах із обмеженим доступом, та програми психосоціальної допомоги для дітей, які пережили травматичні події.

Для жінок і осіб з інвалідністю створюються окремі програми, які зосереджуються на їхньому захисті та забезпеченні доступу до основних послуг. Це включає організацію тимчасових притулків для жінок, постраждалих від насильства, програми професійного навчання для підтримки економічної незалежності та реабілітаційні послуги для людей з інвалідністю. Важливу роль відіграють й ініціативи для внутрішньо переміщених осіб, які забезпечують їх житлом, медичною допомогою, а також сприяють соціальній інтеграції. Ці програми дозволяють забезпечити цільову допомогу тим, хто найбільше постраждав від війни, та сприяють їхньому поступовому відновленню.

Воєнний стан створює значний тиск на ресурси України, які часто є недостатніми для забезпечення потреб цивільного населення. Бюджетні кошти переважно спрямовуються на оборонну сферу, залишаючи соціальні програми та допомогу вразливим групам недостатньо фінансованими. До цього додається дефіцит кваліфікованого персоналу у сфері соціального захисту, медицини та логістики, що ускладнює реалізацію допомоги на місцях. Логістичні проблеми, такі як руйнування транспортної інфраструктури, бойові дії та складність доступу до окремих

територій, значно обмежують можливість доставки гуманітарної допомоги та проведення евакуації. Відсутність чіткої координації між державними та міжнародними структурами лише поглиблює ці виклики, перешкоджаючи ефективному реагуванню на потреби постраждалих.

Дотримання прав людини в умовах активних бойових дій ускладнюється фізичною небезпекою, яка обмежує свободу пересування та доступ до медичної допомоги, освіти та правової підтримки. Вразливі групи населення, такі як жінки, діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю, стикаються з найвищим ризиком порушення своїх прав, оскільки вони часто не мають достатніх ресурсів для самостійного захисту. Крім того, порушення прав людини в зоні бойових дій або на окупованих територіях часто залишаються безкарними через складність збору доказів, обмежений доступ до постраждалих територій та неефективність розслідувань. Це створює атмосферу безкарності, підриваючи віру громадян у справедливість і законність.

Висновки. Підбиваючи підсумок, можна зауважити, що сучасні умови в Україні а саме воєнний стан, перешкоджає захисту прав людини, особливо жінок, дітей і представників інших вразливих груп. Війна створює масштабні виклики, які потребують адаптації як міжнародного, так і національного законодавства. Україна, як держава, що стикається з безпрецедентною гуманітарною кризою, несе відповідальність за збереження правового порядку і забезпечення громадян належною підтримкою навіть у найскладніших обставинах. Важливу роль у цьому відіграють міжнародні організації та їхня підтримка через гуманітарну допомогу, фіксацію порушень прав людини та створення програм для вразливих груп. Однак не менш значущими є зусилля державних органів і неурядових організацій, які забезпечують оперативне реагування на потреби громадян, надають соціальні послуги та працюють над зниженням негативних наслідків конфлікту. Лише інтеграція зусиль державних, міжнародних і громадських структур дозволить забезпечити належний рівень захисту і підтримки вразливих категорій населення.

Подальший розвиток правових механізмів та їхнє удосконалення має бути спрямований на підвищення доступності та ефективності підтримки для постраждалих. Національне законодавство повинне гармонізуватися з міжнародними стандартами, забезпечуючи захист прав не лише на папері, але й у реальному житті. Особливо важливими є спеціалізовані програми для дітей, жінок, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб, які допоможуть мінімізувати вплив війни на найуразливіших представників суспільства. Відтак обґрунтовано є необхідність мобілізувати всі можливі ресурси, щоб фінансових до кадрових, щоб забезпечити ефективну допомогу вразливим групам. Успіх цих ініціатив стане запорукою не лише збереження прав, але й відновлення соціальної стабільності, справедливості та людської гідності навіть у найскладніші часи.

Список використаних джерел:

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Про захист цивільного населення під час війни: Женевська конвенція № 72/14-612-20689 від 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Конвенція про права дитини: редакція зі змінами, схвалена резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
6. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція Організації Об'єднаних Націй редакція від 06.10.1999, підстава - 995_794. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
7. Вербіцький А.С., Косілова О.І. Науковий часопис Державного університету ім. Михайла Драгоманова. Порушення прав і свобод вразливих груп населення в Україні в умовах воєнного стану. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/42/3.pdf>
8. Товариство Червоного Хреста України: офіц. сайт України. URL: <https://redcross.org.ua/>
9. UNICEF: офіц. сайт України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/>

Дата першого надходження статті до видання: 15.10.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.11.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2025